

S.V. 20.
18. C. 56.

„Nikita Veršinin“

RAT „Estonia“ tõi lavale D. Kabalevski uue ooperi „Nikita Veršinin“, mille libreto on kirjutanud S. Tsenin V. Ivanovi näidendi ja jutustuse „Soomusrong 14-69“ järgi. Ooperi süžeeleks aluseks on Kaug-Ida partisanide võitlus valgekaartlaste ja interventide vastu, ühe Kaug-Ida linna tööliste revolutsiooniline ülestõus. Ooperi peategelaseks on lihtne taigakütt Nikita Veršinin, kes astub partisanarmee etteotsa. Ooperi sündmuste keskpunktiks on Veršinin väe üks kuulsamaid tegusid: valgete soomusrongi vallutamine, millega nad aitavad edukalt lõpule viia tööliste ülestõusu.

Kodusõja kangelaslikku romantikat õhkuv süžee annab suurepäraselt materjali heroiliseks patriootiliseks ooperiks. Selle süžee muusikalises lahendamises on helilooja pearõhu pannud oma tegelaste sisemise palge avamisele. Kui helilooja maalib Veršinini, Peklevanovi, madruse-revolutsionääri Znobovi, Sing Bi-u või valgekaartlase Nezelassovi kuju, tajub vaataja, et autor tahab tegelasi näidata nende isiklikus suhtumises ümbritsevasse sündmusesse, mis on seotud nende isiklike eluliste kogemustega ja mõtisklemisega toimuva üle. Hiinlase Sing Bi-u liigutavalt inimlikus kujus, kellel jaapanlased on hävitanud kogu perekonna, tajume suure isikliku mure allasurutud nooti. Kunstilise lõpetatuse poolest on Sing Bi-u üks parimaid kujusid ooperis.

Huvitavalt on heliloojal joonistatud valgekaardi kapteni Nezelassovi kuju, kelle muusikaline karakteristika on samuti psühholoogilise suunitlusega. Nezelassov pole rumal. Ta taipab, et üritus, mille eest ta võitles, on kaotatud, et tema tunnid on loetud. Hirm läheneva tasumise eest täidab Nezelassovi viinaumase teadvuse, helilooja annab seda seisukorda hästi edasi katkevates, hüsteerilistes repliikides ja mustlasromansi „joobnud“ intonatsioonides. Kuid ooperi autoritel pole siiski õnnestunud maalida vaenlase üldistatud kuju, sest Nezelassov on liiga tühine ja tähtsusetu, et teda vääraks vastu seada rahva kõrgele kangelaslikkusele.

Ooperi parimateks episoodideks on need, kus inimtunnetele on antud konkretiseeritud väljendus. Massistseenide hulgast on niisuguseks ennekõike 3. pilt, mis kujutab rahva südamevalu interventide poolt põletatud küla nähes ja mis lõpeb häirekellalöökidega, mille saatel inimesed Veršinini üleskutsel partisanarmeesse siirduvad.

Kuid uus ooper tekitab üsna vastu-rääkivaid tundeid. Kuigi muusika on sisukas ja emotsionaalne, kuigi helilooja küps tehniline meisterlikkus lubab tal vabalt käsitleda vokaalseid ja eriti sümfoonilisi vahendeid, me tajume enamikku ooperi pilte otsekuul läbi tuhmi eesriide, mis summutab ooperi emotsionaalset kõlavust. Teos tervikuna ei oma seda kunstilist mõjujõudu, mida kuulaja ootab ooperilt, mis käsitleb seda romantilist, nõukogude rahvaepoose osaks muutunud süžeed.

Tahtmatult kerkib küsimus: milles seisab selle põhjus? Kas teater pole suutnud ooperit täielikult avada, või on ooperil endal puudusi, mis takistavad teda vaatajani jõudmast! Oma muljeid kontrollides näed, et kõige olulisem osa miinuseid langeb libretole ja muusikalisele dramaturgiale.

Ooperile tuleb suuresti kahjuks süžeeilise arengu aeglus. Oigustamatult pikaks on venitatud ekspositsioon, mis võtab enda alla kaks esimest pilti. Kui esimene pilt (Veršinini kodus) sisaldab teatava dramaatilise impulsi edasiseks arenguks, siis see impulss hajub täiesti teises pildis. Kas ongi vaja eraldi pilti Veršinini kohtumisest Peklevanoviga, kas seda poleks saanud näidata Veršinini kodus, s. t. 1. pildis? Võimalik, et üleminek dramaatilisele tulekahjustseenile (3. pilt) oleks siis loonud sise-miselt nõrkematu arengu. Tegevuse arengut pidurdab ka 7. pilt (Peklevanovi kodus), mis asub soomusrongi vallutamise ja revolutsioonilise ülestõusu stseenide vahel. Kuigi selle pildi muusika on sisukas, kannatab ta lavallise passiivsuse all ja tundub nagu 2. pilti ooperisse kunstlikult lõkituna. Peklevanovi põgenemine läbi akna 7. pildi lõpul, siis nubk, kes jookseb sisse millegipärast avatud uksest, nubk tu-

listab Peklevanovit. Peklevanovi naine tulistab nubki, — kõigi nende juhustest kuhjumine ei loo tegevuses tõelist dramaatilist pinget, vaid need tunduvad ainult selleks sissetoodutena, et näidata järgmises pildis Peklevanovi surma.

Heroilise süžee kujude omapärase tõlgitsuse juures, mis kõneleb pingelist otsingutest kaasaegse teema uute muusikalise lahenduse võtete alal, pole heliloojal siiski täielikult õnnestunud teose peamise patriootilise mõtte, samuti ka kesksete positiivsete ning negatiivsete kujude kunstiliselt üldistatud näitamine. Põhilised ideelis-dramaturgilised lülid, milleks on 5. pilt (soomusrongi vallutamine) ja revolutsioonilise ülestõusu stseen (8. pilt), pole kunstiliselt küllalt kaalukad ega ületa teiste piltide mõjujõudu, vaid jäävad oma mõjuvuselt neist isegi maha.

Missugune emotsionaalne jõud peaks olema muusikal, et vaatajani viia partisanide suurt ja ebatavalist kangelaslikkust, kes on valmis ohverdama oma elu kodumaa heaks. Kuid me ei taju seda jõudu. 5. pildi puudus seisab selles, et see on lahendatud n. ö. otsejoonelisel ja illustreeritud, rõhk on asetatud tegevuse välisele küljele. Lavaval näidatakse soomusrongi ootamist, selle lähenemist ja peatumist rööbastel seisvate partisanide ees. Muusikaliselt on stseen ehitatud retsitatiivsetele dialoogidele Veršinini ja partisanide vahel, keda Veršinin veenab rööbastele asuma, et soomusrongi kinni pidada. Alles stseeni lõpus kõlab partisanide energiline laul „Oi, taiga“, mis autorite kavatsust mõõda peab väljendama surmahirmu võitnud partisanide hingejõudu. Vaataja jälgib huviga selle pildi arengut, kuid ta siiski ei taju toimuva kogu suurust ja dramatismi. Tegevuse mõningane naturalistlikkus ja retsitatiivide ülekaal muusikas ei anna heroilis-patriootilisele ideele kunstiliselt üldistatud väljendus.

5. pildis on üks loogiline arusaamatus, mis isegi ooperi tinglikkust arvestades takistab toimuvate sündmuste reaalsuse tunnetamist. Veršinin soovib partisanidel oma kehadelega tõkestada soomusrongi tee, sest polevat enam aega midagi muud ette võtta. Kuid kogu pilt mõõdub soomusrongi eotel ja Veršinini üleskutsetes partisa-

nidele. Vaataja on hämmastunud, miks Veršinin nõuab niisugust hirmsat ohvrit, kui ometi selle aja jooksul partisanid jõuaksid rööbastele kuhjata terve riida puid või siis rööpad lahti võtta.

Ooperi lõpp-pilt (8. pilt) sisaldab palju mitmekesist ja huvitavat muusikalist materjali ja häid eeldusi dünaamilise, sisuka stseeni loomiseks. Kuid kahjuks mitmekesist materjali ei liida siin ühtne areng, stseen laguneb üksikuteks episoodideks. Need puudused nõrgendavad tunduvalt 5. ja 8. pildi kulminatsioonilist tähendust.

Küsimus, mis samuti pole ooperis leidnud täielikku lahendust, puudutab peategelase dramaturgilist kaalu. Autorid on oma ooperile nimeks andnud „Nikita Veršinin“, pannes seega rõhu tegelasele, kes esineb peaaegu kõigis pildides. Veršininil on palju võlvuid omadusi: helilooja on talle andnud puht vene lihttrahvaliku väarikuse, mehisuse ja armastuse oma perekonna vastu. Kuid vaataja oleks tahtnud Veršinini karakteristikas näha suurt aktiivsust ja romantilist ülevust, mis on omane kodusõja kangelasele, partisanarmee komandõrile, kes innustab inimesi suurele kangelasteole. Veršinini kuju aga on ooperis mõnevõrra „proosaalne“. Eriti tajutav on peategelase kuju vähene kunstiline erikaal 5. pildis, mis tegelikult peaks olema kulminatsiooniline stseen Veršinini ise-loomustuses. Pikad kõnelused partisanidega ja nende veenmine Veršinini poolt, missuguses tegevuses möödub kogu 5. pilt, ei lase vaatajal tajuda Veršinini vaimset jõudu. Paremini on heliloojal õnnestunud lüürilis-eepilist mõtisklust väljendav episood 4. pildis ja huvistajätt tapetud Sing Bi-u'ga. Sellest ei piisa aga Veršininist täis-verelise kuju loomiseks.

Samasuguse mulje jätab ka bolševik Peklevanovi karakteristika. Hoolimata selle partii muusikale omasest laulvusest ja emotsionaalsest üllusest, jääb Peklevanov ise veelgi rohkem kui Veršinin deklaratiivseks kujuks, kangelaseks „iseenda sisemuses“, kes mitte niivõrd ei tegutse, kui arutleb tegutsemisest.

Võib kuulda etteheiteid, et „Nikita Veršininis“ on vähe meloodilisust. Sellega ei saa nõus olla,

sest laululised elemendid esinevad peaaegu kõigis massistseenides ja rahvakangelaste karakteristikates. „Nikita Veršininis“ on ulatuslikult kasutatud mitut populaarset revolutsioonilist laulu ja 4. pildis näiteks omab suurt kohta vene lüürilise rahvalaulu kaunis meloodia, mis kõlab tantsustseenides. Kuulaja teadvusse jääb algusest peale taiga teema, hiljem soomusrongi teema. Kuid hoolimata muusika laulvusest ja emotsionaalsest sisukusest on siiski märgatav, et ooperi vokaalse keele kujunduslik väljendusrikkus jääb maha orkestrikeele ilmekusest. Orkestri teemasid ja värve tajub kuulaja ooperis varem ja täielikumalt kui vokaalseid. Vokaalsed teemad jäävad vahel rohkem meelde orkestri esituses kui laulu kaudu. Nimetagem näiteks lauldavaid teemasid Peklevanovi partiiist (üks neist on seotud vabadusemõttega, teine sõja meenutamisega).

*

RAT „Estonia“ ooperikollektiiv on uue ooperiga teinud suurt ja kohuse-tundlikku tööd. Võib julgesti ütelda, et peaosade täitjad: O. Raukas (Veršinin), T. Kuusik (Peklevanov), E. Eesmaa (Sing Bi-u), V. Gurjev (Znobov), K. Tiidus (Katja) tulevad oma üles-andega hästi toime ja on sõna otseses mõttes loominguiliselt lähenenud nende võimaluste avamisele, mis sisalduvad nende partiides. Ooperi lavastuses on märgata hinnatavat püüt massistseenide dünaamiliseks muutmiseks ja tegelaste psühholoogilise seisundi väljatoomiseks. Viimane on lavastajal (A. Viner) eriti hästi õnnestunud 3. pildis, kus rahva valuline tardumus puhkeb patriootiliseks raevupuhanguks. Tantsude lavastuses (V. Päril) avaldub fantaasiat ja leidlikkust, kuigi need stseenid tervikuna ei ole küllalt orgaaniliselt ühte liidetud ning langevad kohati stiilist kõrvale. (Mõned tantsud on ilmselt „ilustatud“ ning meenutavad tugevasti laulu- ja tantsuansambli kontserdistiili.) Noor dirigent V. Järvi on hästi avanud partituuri väljendusvõimalused.

Ooperis „Nikita Veršinin“ pole kõik veel kaugeltki täiuslik, kuid sellest hoolimata äratab see lugupidamist helilooja väsimatu uute vahendite ja uute teede otsingu vastu ooperimuusika alal.

S. Milovski